

7. De overheid heeft op grond van haar verantwoordelijkheid voor een maatschappelijk verantwoord peil van het onderwijs en voor een gezonde volksontwikkeling recht van toezicht op het onderwijs.
8. De overheid steunt het initiatief der vrije maatschappelijke instanties of der Kerken en verzorgt het onderwijs alleen bij gebreke daarvan of ter waarborging der geestelijke vrijheid.
9. Ook de overheid is onderworpen aan de wet Gods. Als zodanig behoort idealiter het van harenwege eventueel te verstrekken onderwijs aan den norm der wet te voldoen.
10. In de bestaande situatie biedt art. 28 der Lager-Onderwijswet 1920 een mogelijkheid tot Evangelieverkondiging op de staatsschool, waarvan de Kerken een zoo goed mogelijk gebruik dienen te maken.
11. De verschillende stelsels van erkenning en subsidieering van het onderwijs boven den leerplichtigen leeftijd loopen zeer ver uiteen en bieden in het algemeen onvoldoende gelegenheid voor ontwikkeling van dit onderwijs.
12. Voor het onderwijs beneden den leerplichtigen leeftijd is financiële gelijkstelling eisch van rechtvaardigheid.
13. Aan de coördinatie van het organisatieleven van het Christelijk onderwijs in al zijn geledingen is in de laatste jaren niet voldoende aandacht besteed. Deze coördinatie is volstrekt noodzakelijk.

Kampen. H. M. Mulder.

## BOEKBESPREKING

Clara Asscher-Pinkhof: „Sterrekinderen". 2e dr., geb. f 5.90. — H. P. Leopolds Uitg. Mij. 's-Gravenhage, 1948.

Al heel groot is het aantal boeken, waarin gehandeld wordt over onze verdrukking en vernedering gedurende de bezettingsjaren. Vele werden gelezen en weer spoedig vergoten, enkele blijven van belang om hun documentaire beteekenis.

Een groep van ons volk is wel bijzonder zwaar getroffen. Bedreigd met totale vernietiging, is het Joodsche volk na een massale ballingschap, zeer sterk gedund teruggekomen. Ook daarover is reeds tamelijk veel geschreven, en terecht.

De bekende Joodsche schrijfster Clara Asscher-Pinkhof laat ons in haar boek: „Sterrekinderen", vooral gevoelen hoe het Joodsche kind de vernederingen, vergulzing en vernietiging heeft ondergaan. Zij heeft het gedaan, zooals het moest: sober, ingetogen, met een bijzonder juiste aanvoeling van de kindersyche. Een roman is het niet geworden, haar uitvoerig relaas van een namelees leed. Zij schreef een reeks korte verhalen in vier groepen verenigd.

In „Sterrestad" beschrijft zij den toestand in Amsterdam, waar het Joodsche kind nog kan spelen en lachen, omdat het zijn eigen leven nog kan leiden hoe dan ook bedreigd. Het kind past zich snel aan en went zelfs aan de geraffineerde kwellingen die een groot mensch kan bedenken. Onbewust van wat er dreigt geniet het van het beetje vreugde dat er rest in het ghetto van Amsterdam. Het duikt onder in spel en fantasie en ontkomt zoo nog ten deele aan de benauwende werkelijkheid.

Er zit echter climax in deze verhalen, bijna monotoon in hun rustige onbewogenheid, waaronder een namelees leed schuilt. „Sterrehuis" beschrijft de ellende van het in razzia's opgepakte kind. In de Joodsche schouwburg wordt een drama gespeeld, als geen schrijver ooit kon bedenken. De tafereelen hieruit worden weer sober meegedeeld, zonder eenig dramatisch effectbejag, ontroerend juist door den eenvoud. Het zijn feiten, die in hun onverbloemdheid dieper treffen dan de weelderigste fantasie zou kunnen.

„Sterrewoestijn" heet de derde afdeeling. Zij verplaatst ons naar Westerbork, de rustplaats op den tocht naar Polen. Aangrijpend worden de verhalen, naarmate het kindergeluk systematischer vernietigd wordt. De lach versterft haast geheel, het kind wordt in enkele maanden oud. Het sterft van ellende of leeft van hoop.

Het eindpunt is „Sterrehel", het kind in het concentratiekamp, waar geen lach meer is — geen ander spel dan dat van leven en dood. En toch blijft de hoop leven — die onvernietigbaar schijnt. Van verre licht hun Palestina toe, het land der vaderen, waar alles weer goed zal worden. Deze Joodsche kinderen kennen geen ander verlangen dan het aardse Jeruzalem. Dat maakt het boek nog vreeselijker dan het al is. Te meer moet men bewonderen den humanistischen geest die er uit spreekt: nergens komt de haat tot uiting.

Het heele boek is een gesmoorde kreet van ellende, een zacht leed om de kinderen die lijden, onwetend eerst en later nog erger als ze hebben leeren weten.

Het moet de schrijfster ontzettend veel gekost hebben zoo'n boek te schrijven en dan zóó. Dit is een boek dat zal blijven omdat het in zijn ontroerenden eenvoud een document humain is.

H. S.

## STEMMEN UIT 'ONZE KERKEN

het gaat niet goed in Indië!

Nee, lezers, vergist U niet, dit wordt geen politiek praatje. Dat de handelingen van onze regering onze goedkeuring niet wegdragen, behoeft in 't geheel geen betoog.

Wij vragen echter met klem Uw aandacht voor een onderwerp, dat zeker zoo urgent is. Het gaat hier om ongeveer duizend van „onze jongens", leden van onze kerken, die bloot staan aan zeer groote gevaren. En nu denken we niet eens onmiddellijk aan lichamelijke, maar aan geestelijke gevaren, en ook zijn we niet bang, dat de leden van onze kerken moreel op een laag peil leven. Integendeel! Wat echter wel een heel groot gevaar is: wij dreigen geestelijk te verslappen! Wat hiervan de oorzaak is, is voor ons, die al geruimen tijd in Indië vertoeven, niet moeilijk te beoordeelen, maar in den loop van den tijd zijn we tot de conclusie gekomen, dat het een zware taak is om onze broeders en zusters in het Vaderland een juist beeld van de situatie te geven. En dat is toch zoo ontzaglijk belangrijk!

„Hoe staat het dan met de geestelijke verzorging van onze militairen?" zult U zich afvragen. „Er wordt toch zooveel voor „onze jongens" gedaan en er zijn toch veldpredikers?"

Geestelijke verzorging. Kunnen we daarvan wel spreken? Wij zijn stellig van meening, dat dat niet zoo is. Inderdaad, onze militairen kunnen elken Zondag naar een „nood"- of „veldgemeente" gaan, maar het moet U nu toch wel genoegzaam bekend zijn, dat wij daar niet thuis hooren. Gelukkig zijn thans in enkele grootere plaatsen vrijgemaakte kerken. Daarvoor zijn we den Heere dankbaar. Het grootste gedeelte van ons is echter absoluut niet in staat de leediensten in deze kerken bij te wonen. Gelukkig krijgen allen, wier adressen bekend zijn, regelmatig preken uit Holland toegezonden, zodat in plaatsen, waar grotere garnizoenen liggen, onze broeders gezamenlijk een preek kunnen lezen. Maar het meerendeel is genoodzaakt, dit alleen te doen. En wat komt daar vaak van terecht? Er zijn staaltjes van geloofsmoed geleverd; ons zijn gevallen bekend van menschen, die, nadat ze de beschikbare hoeveelheid preken doorgewerkt hadden, van voren af aan begonnen. Doch dit zijn de sterksten onder ons. Misschien is het U nu duidelijk, dat dit voor de zwakkere broeders op den duur funest wordt, en dat ze inderdaad geestelijk verslappen. Het leven van dag aan dag patrouilleren en wacht kloppen heeft tot gevolg, dat velen van ons 's avonds als een blok op hun veldbed neervallen en voor niets anders dan lichamelijke rust zich interesseren.

En wat doen de kerken nu voor ons? Zij hebben in synodevergadering zich uitgesproken tegen het instituut „noodgemeente" of „veldgemeente", en terecht. En de afwijzing van dit instituut kan o.i. niet scherp genoeg zijn, want de veldpredikers (op enkele uitzonderingen na) spelen met het ambt, met den doop, met openbare geloofsbelijdenis, kortom: met de kerk. Maar als de kerken dit instituut afwijzen, moeten zij daar iets tegenover stellen. Zij hebben weliswaar opdrachten gegeven aan de Deputaten voor de geestelijke verzorging van militairen. Deze deputaten zijn, zooals bekend, de dominees den Boeft, B. A. Bos en de Wolff. Maar nu bestaat er, naar verluidt, geen eenstemmigheid onder hen, op welken grondslag de geestelijke verzorging der militairen (vooral in Indië) moet worden aangepakt. De Hoofddiegerpredikant, Ds de Kluis (Herv.) eische voorheen van alle veldpredikers medewerking aan de noodgemeenten. Deze eisch schijnt nu te vervallen te zijn. Maar ook nu nog kunnen we niet medewerken, want als er op de thans gebruikelijke wijze vrijgemaakte veldpredikers naar Indië kwamen, zouden ze dus in bepaalde onderdelen hun werk kunnen doen. En moeten wij, als we in andere bataljons zitten, dan maar aan den wind van leer van kerkseurders. Barthianen en vrijzinnigen worden blootgesteld?

Nee, alleen het Woord, het ambtelijk gesproken Woord, in waarheid gebracht, zal velen kunnen redden van de gewisse geestelijke vervakking en ondergang.

Tenslotte: We zijn van meening, dat voor de bestaande regeling van de „geestelijke verzorging" geen enkele schriftuurlijke grond aan te voeren is. Volgens deze regeling moeten ook door ons „herders" en „leeraars" worden geaccepteerd, van wier kerkelijke ontroef we overtuigd zijn; die meestal alleen door een op de kerk lijkende vereniging zijn „beroepen". Hierbij is geen enkele garantie voor het verkondigen van de waarheid. Zelfs weten we, dat dwaling aanwezig is in hun hart t.a.v. de kerk: en in hun spreken is die ook te verwachten, dikwijls al aanwezig. Ef. 4: 11, 12, 14—16: „En deze heeft gegeven sommigen tot apostelen, en sommigen tot profeten, en sommigen tot evangelisten, en sommigen tot herders en leeraars; tot de volmaking der heiligen, tot het werk der bediening, tot opbouw van het lichaam van Christus. Opdat wij niet meer kinderen zouden zijn, die als de vloed bewogen en omgevoerd worden met allen wind der leer, door de bedriegerij der menschen, door arglistigheid, om listiglijk tot dwaling te brengen. Maar de waarheid betrachtende in liefde, alleszins zouden opwassen in Hem, die het Hoofd is, namelijk Christus; uit welken het geheele lichaam bekwamelijk samengevoegd en samen vast gemaakt zijnde, door alle voegselen der toebereiding, naar de werking van een legelijk deel in zijne maat, de wasdom des lichaams bekamt, tot zijns zelfs opbouw in de liefde", en Hand. 2: 42: „En zij waren volhardende in de leer der Apostelen, en in de gemeenschap, en in de breking des broods en in de gebeden".

Dus zouden we in dezen zeer inconsequent moeten zijn, en onze menschen overgeven aan onbetrouwbare herders. En dit terwijl aan de kerk de ambtsdragers gegeven zijn om de kerkleden te hoeden (Ef. 4: 11—16); en de zegen des Heeren aan kerkelijke getrouwheid verbonden is (Ef. 5: 29b: „hij voedt het, en onderhoudt het, gelijkewijs ook de Heere de gemeente").

Overeenkomstig het voorgaande, overeenkomstig de Schrift, is dit ons voorstel: Er worden (evenals voor de Roomsche-Katholieken) veldpredikers benoemd, die tot taak

hebben niet te evangeliseeren in de eerste plaats, maar (zooals de gangbare term zegt) werkelijk ons geestelijk te verzorgen; d.w.z. zij werken zóó, als wij, kerkleden, van een ambtsdrager mogen verwachten. Deze ambtsdrager kan hier véél meer bereiken ('t staat toch in Ef. 4: 11!) dan met leestof te bereiken is. Vergeet ook niet, dat velen na den dienst niet meer in staat zijn, eenigszins inspannende lectuur te verwerken; wél echter een ambtelijk gesprek!

Overtuigd zijnde, dat het belang van ons, militairen in Indië, de broeders en zusters werkelijk voor oogen staat, durven wij het voorgaande met temeer vrijmoedigheid onder Uw aandacht te brengen, tenelnde gezamenlijk met de kerken in Nederland tot klaarheid en een juiste oplossing te komen, in gehoorzaamheid aan Gods Woord.

(Door plaatsgebrek bleef dit stuk eenigen tijd liggen, Red.).

## GRONINGER BRIEVEN

Amice frater.

Het is inderdaad voor ons antirevolutionairen broodnoodig ons in Groens en Kuypers geschriften te verdiepen. Want zij vuchten met alle kracht tegen het ondiep, dat zij uit de diepte zagen opkomen en dat ons nu dreigt op te slokken, heel het leven, kerk en staat en maatschappij: de absolute staat, de booze vrucht der Renaissance, die herleving van het heidendom, toen nog in haar ergste consequenties gekeerd, omdat terzelfder tijd er ook de Reformatie was, de terugkeer tot het Woord des Heeren. Maar die Reformatie is thans zoo haast verdwijnend klein, gezien tegenover de wereldmachten, die heerschen in kerk en staat.

De Renaissance zette den mensch op den troon als beheerscher van zijn eigen lot. Door zijn machtige rede, die alles zou doorgronden. Het eind is de vreeslijkste slavernij.

En dat zagen Groen en Kuypers, na de Fransche revolutie, die een nieuw stadium was in den gang naar het paganisme, voor hun door het Woord scherpziend gemaakte oog, in sterkere mate dan ooit te voren opkomen. Wij kunnen ook zeggen: zij streden tegen het clericalisme, tegen den clerus.

In de kerk en in den staat. Wat dit woord beteekent, lezen wij in de Schrift: 1 Petrus 5: 3. Daar wordt tot de ambtsdragers in de kerk des Heeren gezegd: weidt de kudde Gods, hebbende opzicht daarover niet uit bedwang maar gewillig enz. En daarna: „noch als heerschappij voerende over het erfdeel".

De kanteekenen wijzen er op, dat dit woord erfdeel — des Heeren, als onze vaderen daaraan toevoegden ter verklaring — in het oorspronkelijke, het Grieksch, heet: Kleros. Dat is, zeggen zij, loten of erfdeelen, alzoo genoemd omdat de erfenissen van het land Kanaän door het lot gedeeld werden, en de bijzondere gemeenten of de geloovigen worden zoo genoemd, omdat God hen tot zijn eigendom uit den hoop der algemeene menschen heeft uitgevaren en die tot kinderen en erfenamen heeft aangenomen. De kleros is dus de gemeente, de kerk.

Maar, zoo zegt Prof. Bavinck in zijn Dogmatiek — IV 381 —: clerus, lot, erfdeel duidde oorspronkelijk de gemeente van Christus aan als het erfdeel of eigendom Gods. Maar langzamerhand gingen de ambtsdragers zich de clerus achten, tegenover de gemeente als leeken, die niets te zeggen, maar alleen nog te luisteren en te gehoorzamen hadden.

Daar hebben wij nu den gang in heel de wereld-historie: de mensch, die in zijn ambt de Heere had te dienen, verheft zich tot meester, tracht zich te zetten op de plaats van den Koning der kerk — in de kerk — en op de plaats van den Koning der koningen — in den staat. Dan wordt de keizer van Rome een afgod.

Men had niets te doen dan voor hem een knieval, en dan was men veilig.

Maar zoo was het ook met den paus van Rome: een knieval voor den paus, stedehouder van Christus hier op aarde, en — men was veilig.

In heel den kerkstrijd, dien wij thans hebben te voeren, ben ik door geen enkel geschrift dieper getroffen dan door dat eenvoudige verhaal van ds Doornbos van Wormer: Over schorsen en afzetten. Een episode uit de vrijmaking.

Treffend voorbeeld van de beteekenis eener „clerus". Een kleine kniebuiging voor den afgod — synode, en, U gebeurt niets.

Heel het doen van die dominees dáár, die van den dienaar des Woords in Wormer niets vroegen dan maar een enkele „belofte", heusch niet meer, doet ons eensklaps in de meest scherpe trekken zien waar het clericalisme in kerk en staat ons heenvoert.

Een meer beschamend verhaal voor den helaas zelfs in de gereformeerde kerken weer opkomende clerus is er alleen maar te vinden in den aanvang, toen men prof. Schilder dit onheilig vuur aan de schenen legde.

Groen en Kuypers nu streden tegen dat steeds meer opduikend clericalisme in de eens gereformeerde kerken en in den eens christelijken staat. Tegen den clerus, die Ned. Herv. synode heette, en tegen den clerus van den liberalistischen staat, den staat van de filosofie der revolutionaire „verlichting", waarin de mensch zich poogt te zetten op den troon van